

Адоньев Е.А.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми

Нинішній стан усіх без винятку галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України характеризується кризовими явищами, обумовленими передусім загальною економічною ситуацією, що склалася в період переходу до ринкових відносин.

У 2000 р. обсяги виробництва скоротилися порівняно з 1991 р. в усіх енергетичних галузях: виробництво електроенергії складало 165,9 млрд. кВт-год., або 61% від рівня 1991 р., видобуток нафти (разом з газовим конденсатом) – 3,69 млн. т (75%), природного газу – 17,89 млрд. м куб. (73%). Але найбільше падіння обсягів виробництва відбулося у вугільній промисловості. У 2000 р. вуглевидобування порівняно зросло і досягло 81,05 млн. т. (близько 60% 1991 р.) [1].

Для забезпечення країни у 2002 році було вироблено 172,2 млрд. кВт-год. електроенергії, у тому числі ТЕС - 48,7%, ГЕС - 7, АЕС - 44,3%, іншими джерелами - 6,3%. Монопольні енергозберігаючі компанії поставили на ринок 94% електроенергії. Згідно з прогнозами, споживання теплової енергії галузями промисловості до 2010 р. зросте у 1,5 рази і складе 135-140 млн. Гкал з урахуванням рівнів впровадження теплозберігаючих заходів. При цьому діючі шахти України можуть досягти видобутку вугілля в обсязі 150 млн. т. на рік. За рахунок власного видобутку Україна забезпечує себе лише на 24% від загального споживання газу і 12% - нафти. У той же час Україна має резерв транзитних поставок газу в країни Центральної і Західної Європи на 20-25 млрд. м³ на рік. Теоретичний потенціал енергозбереження в Україні складає 145-170 млн. т у. п., або 42-48% обсягу споживання первинних енергетичних ресурсів [1].

Останнім часом значно зростає роль вугільної промисловості в структурі ПЕК України. Це зумовлене, насамперед, тим, що вугілля власного видобутку є частковою альтернативою імпортованим енергоносіям, які постійно дорожчають. Однак, вітчизняна вугільна промисловість знаходиться в скрутному стані, продукція є нерентабельною. Так, з 164 шахт, які діяли у 2004 році, 45 шахт (27%) видобували менше 300 т/добу, 50 шахт (31%) – від 300 до 700 т/добу, 21 шахта (13%) – від 700 до 1500 т/добу; тобто 71 % українських шахт мали видобуток менше, ніж середнє навантаження на один забій у Росії (близько 1600 т/добу). Тільки по 8 шахтам (5%) обсяг видобутку був більше 4 тис. т/добу. Продуктивність праці робітника з видобутку вугілля в Україні (у 2004 році – 27,4 т/міс.) у 5 разів нижча, ніж у Росії (132,9 т/міс.) [2, 3].

Враховуючи кризовий стан ПЕК України, загострення питання поставок імпортованих енергоносіїв (особливо, газу), проблема забезпечення України власним дешевим вугіллем є особливо актуальною. Зважаючи на чисельні застарілі проблеми, вугільна галузь потребує системного реформування та модернізації. Для розробки ефективної стратегії реформування галузі, необхідний аналіз її сучасного стану, динаміки та основних тенденцій розвитку.

Аналіз публікацій

Над проблемою відродження вітчизняної вугільної промисловості працює велика кількість вчених, політиків, фахівців-практиків. За дослідженнями О. Амоші, А. Кабанова, Л. Стариченко, вітчизняні вугільні поклади характеризуються дуже складними геологічними умовами експлуатації, матеріальна база галузі знаходиться в критичному стані: 95% шахт не реконструювалися більше 20-ти років, дві третини обладнання експлуатується більше нормативного терміну, тільки третина забійного обладнання відповідає сучасному рівню [3]. На думку М.Н. Кібкало, основними напрямками розвитку шахт є диверсифікація їх діяльності шляхом поєднання видобутку та переробки вугілля в рамках єдиного виробництва з метою створення замкненого циклу [4]. Як зазначає В. Єрмоленко, вугільне машинобудування, як одна з базових галузей економіки України, випускає гірниче обладнання світового рівня, однак, цей ринок фактично монополізований трьома виробниками. виправити цю ситуацію повинна зважена державна політика [5].

Невирішені проблеми

Незважаючи на велику кількість пропозицій, висунутих вченими, фахівцями-практиками щодо покращення стану вугільної промисловості, остання знаходиться в кризовому стані. В державі практично відсутня ефективна стратегія розвитку та дієва економічна політика відродження та розвитку галузі. Про це свідчить, зокрема, і той факт, що на найбільш збиткові шахти, які дають лише 10% видобутку, припадає третина всіх державних дотацій.

Мета та задачі

Зважаючи на вищевказане, метою дослідження є визначення основних орієнтирів розвитку вугільної промисловості як структурного елементу в системі ПЕК України на підставі аналізу динаміки її роботи за останні роки, виявлення позитивних і негативних тенденцій, ключових проблем та інноваційного потенціалу.

Результати досліджень

Вугільна промисловість - одна з найстаріших галузей в Україні, що має більш ніж двохсотрічну історію. Проте з кінця 70-х рр. XX ст. інвестиції у вугільну промисловість України стали значно скорочуватися через її "безперспективність" у порівнянні з нафто- та газодобувною промисловістю колишнього СРСР. Ця тенденція продовжується і після розпаду єдиного союзного народногосподарського комплексу і початку реформування економіки України. На початку 90-х рр. шахтний фонд виявився вкрай зношеним, технічно відсталим, а його експлуатація характеризувалася підвищеною небезпекою. Внаслідок цих причин, а також розробки вугілля з несприятливими гірничо-геологічними умовами залягання, його видобуток став збитко-

вим і почав скорочуватися. Так, з 1990 р. по 1996 р. він скоротився в 2,2 раза (з 164,8 млн. т до 74,8 млн. т), і лише в наступні роки почалося поступове збільшення видобутку (до 81,0 млн. т в 1999 р.) [1]. У 2002 р. обсяг видобутку рядового вугілля порівняно з 2001 р. знизився на 1,7%, а за 2003 р. - на 2,7% (у 2003 р. видобуток вугілля склав 80,2 млн. т порівняно з 82,5 у 2002 р.) [2].

Видобуток вугілля продовжує залишатися збитковим, що поглиблює кризу галузі. Через наявність басейнів з більш якісним вугіллям та кращими економічними показниками (Кузнецький, Кансько-Ачинський, Екібастузький та ін.) не отримали необхідного розвитку українські вугільні басейни. Енергетичне господарство України було зорієнтоване на переважне використання природного газу. У результаті використання цього дорогого (значною частиною імпортованого) палива переважає застосування дешевого вугілля власного виробництва. У сукупності становище, що склалося, призводить до великих обсягів споживання окремих видів ПЕР.

Залишаються великими обсяги кредиторської та дебіторської заборгованостей. Серед основних причин такого становища є те, що темпи зростання цін на вугільну продукцію значно відстають від темпів зростання цін на спожиті шахтами матеріальні ресурси і послуги. З січня 2000 по листопад 2003 рр. собівартість 1 т готового вугілля збільшилася на 37,6%, а її ціна - лише на 26,7%. Наслідком удосконалення порядку надання державної підтримки підприємствам вугільної промисловості та підвищення ефективності її використання стало скорочення у 2,5 раза дефіциту коштів на покриття витрат із собівартості 1 т вугільної продукції.

У 2003 р. підприємствами вугільної галузі за рахунок власних джерел фінансування було освоєно 18212 млрд. грн. капіталовкладень. Зростання загальних обсягів капіталовкладень порівняно з відповідним показником 2002 р. становило 17,6%.

З позицій системного підходу, вугільну промисловість необхідно розглядати як підсистему в складній ієрархічній структурі ПЕК України зі спільними взаємозв'язками та зовнішніми умовами.

Аналіз сучасного стану ПЕК, зокрема, в регіонах півдня України показує, що основними причинами таких деструктивних процесів, як скорочення виробництва електроенергії, видобутку вугілля, природного газу і нафти стали:

- відсутність цілеспрямованої політики щодо реформування енергетичної галузі, переведення її на засади конкурентно-ринкових відносин;
- криза платежів, необгрунтована податкова та амортизаційна політика, значна частка фізично зношених та морально застарілих основних фондів обумовила стагнацію виробництва та погіршення основних економічних показників;
- безсистемне (хаотичне) реформування системи управління ПЕК, впровадження ринкових механізмів регулювання діяльності в умовах відсутності або недосконалості законодавчої бази, що призводять до зниження керованості та ефективної цільності підприємств;
- значна монопольна залежність від імпорту енергоносіїв з Росії обумовлює сплату за природний газ і нафту необгрунтовано високої ціни;
- незадовільний стан науково-методичного забезпечення ПЕК України.

В таких умовах головною формою ефективного розвитку енергетики областей півдня України є впровадження інноваційної концепції розвитку регіонів, яка передбачає відведення головної ролі нововведенням (інноваціям). Можливість застосування інноваційної концепції розвитку економіки регіонів розглядалась і підтримується багатьма українськими вченими [6]. Для досягнення стану довгострокового економічного зростання, на їх думку, слід розробити власну концепцію стратегічного розвитку економіки, зокрема відношення і розвитку окремих енергетичних ресурсів в умовах збитковості їх виробництва.

Якщо звернути увагу на регіональний аспект розвитку енергетичних галузей, дослідження показують, що один з основних фінансових показників - рентабельність виробництва та розподілення електроенергії, газу і тепла, наприклад, в Миколаївській області в 2000 р. становив мінус 4,4%, в 2001 р. - мінус 10,7%, тобто реформування паливно-енергетичного сектора (реорганізація оптового ринку електроенергії, збільшення частки грошових розрахунків та інше) не дало очікуваних результатів. Усі споживачі (крім населення) в Україні розраховуються за електроенергію за ринковими тарифами. Проте чинні тарифи для населення відшкодовують лише до 63% ринкового тарифу.

Економічний аналіз динаміки рентабельності продукції паливно-енергетичного комплексу країни показує, що залишається нерентабельним виробництво вугілля. За 1996-2001 рр. рентабельність виробництва і споживання нафти збільшилася в 2,5 раза, зменшилась рентабельність натурального газу (у 2000 р. вона становила 156,8% порівняно з 227,7% у 1996 р.). Усталено рентабельними є виробництво і споживання автомобільного бензину та дизельного пального. В той же час рентабельність операційної діяльності промислових підприємств Запорізької області за 2001 р., зокрема виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла та води, характеризується такими показниками: затрати операційної діяльності склали 5776,7 млн. грн. (26,8% від загальних затрат), результат від операційної діяльності - мінус 1696,4 млн. грн., рівень рентабельності - мінус 29,4% при рівні рентабельності всієї промисловості мінус 6,3%. Виявлені тенденції зберігаються всі останні роки.

Висновки

На підставі дослідженої динаміки розвитку вугільної промисловості за останні роки можна зробити такі висновки. Для поліпшення економічного стану галузі необхідно активізувати структурну трансформацію вугільних підприємств шляхом корпоратизації державних підприємств та передачі відкритих акціонерних товариств з випуску вугільної продукції на приватизацію, завершити ліквідацію неперспективних вуглеводобувних і вуглепереробних підприємств.

Нагальним є впровадження інноваційної концепції розвитку регіонів, яка передбачає відведення головної ролі нововведенням (інноваціям).

Необхідно запровадити акредитивні форми оплати енергетичного вугілля, що забезпечить у повному обсязі розрахунки за вугільну продукцію грошима, підвищити ефективність використання вугільними підприємствами бюджетних коштів.

Одним з ключових факторів підвищення ефективності роботи вуглевидобувних підприємств для нарощування обсягу видобутку вугілля є концентрація гірничого виробництва, зменшення кількості низьконавантажених лав та введення в дію продуктивних очисних вибоїв з високим рівнем навантаження, який досягається впровадженням нового гірничого обладнання сучасного рівня.

Джерела та література

1. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Вид. “Консультант”, 2003. – С. 107.
2. Статистичний щорічник України 2004. Державний комітет статистики України. За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2005. – 590 с.
3. Амоша А. и др. Особенности и ориентиры развития угледобычи в Украине: некоторые параллели с российским опытом. // Энергетична політика України. – 2005. – №12.
4. Кибкало М.Н. Определения направлений развития шахт Украины при диверсификации их деятельности. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Економіко-математичні методи прийняття управлінських рішень на сучасному етапі». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – 184 с.
5. Ермоленко В. Угловое машиностроение Украины: в ожидании реформы углепрома. // Энергетична політика України. – 2005. – №12.
6. Волошин Д. Впровадження концесійних схем на енергоринку України як фактор технологічної модернізації енергогенеруючих потужностей // Регіональні перспективи розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. нах. пр. – Тернопіль: "Економічна думка", 2002. – Вип. 6. – С. 56-59.

Алексахина Л.В.

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА НА ОСНОВЕ КРИТЕРИЯ СОБЛЮДЕНИЯ ИНТЕРЕСОВ СОБСТВЕННИКОВ

Постановка проблемы – в современных условиях актуально рассмотрение вопросов реформирования института собственности в Украине применительно к предприятиям разных отраслей. При этом логически оправдана необходимость совершенствования методологических основ оценки эффективности управления предприятиями с точки зрения ключевого вопроса – вопроса собственности на средства производства для проведения аналитических процедур.

Анализ последних исследований – в последних исследованиях деятельности рыбодобывающих и рыбообработывающих предприятий рассматриваются различные аспекты оценки эффективности их деятельности, в частности относительно оценочных показателей, в целом современного состояния и процедур реформирования собственности предприятий отрасли, но применительно к предприятиям прибрежного лова коллективной формы собственности, в такой интерпретации вопросы эффективности не разрабатываются.

Цель статьи – рассмотреть возможности применения методики оценки эффективности деятельности предприятий рыбного хозяйства на основе учета интересов собственников предприятий и защиты их прав. Для этого предложим вариант методики для оценки предприятий рыбного хозяйства с целью дальнейшего использования в дополнение к традиционному подходу оценки эффективности.

Основная часть.

Для измерения эффективности деятельности предприятия следует определить критерии и сформировать соответствующие им системы показателей. Но для этого определимся с основными условиями, для которых будем рассматривать данный подход.

В рыночной экономике вопрос формы собственности является ключевым. В рыбном хозяйстве АРК среди предприятий, осуществляющих добычу рыбы-сырца в Азово-Черноморском бассейне, представлены субъекты хозяйствования частной, коллективной и государственной форм собственности. В общем объеме вылова рыбы и добычи морепродуктов предприятиями Крыма имеет тенденцию к росту доля добычи рыбы-сырца предприятиями «Крымрыбакколхозсоюза», которая в 2004 г. превысила 50% (составила 53,87% против 34,1% в 2003 г.). Для нас представляет интерес уровень эффективности деятельности предприятий, обеспечивающих максимальную долю вылова в общей его структуре. Среди предприятий Крымрыбакколхозсоюза особое место занимают рыболовецкие колхозы, выступающие по организационно-правовой форме деятельности производственными кооперативами.

В современных литературных источниках много внимания уделяется исследованию вопросов эффективного управления, в частности особенно актуально в условиях реформирования форм собственности корпоративное управление, его специфика и факторы эффективности. Существуют различные точки зрения на вопрос о том, какие формы предпринимательских объединений относятся к корпорациям и понимания учеными характерных черт корпорации.

Согласно одной из распространенных гипотез, которая соответствует континентальной системе права,